

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

TREĆE ODELJENJE

PREDMET VOSKUIL PROTIV HOLANDIJE

(Predstavka br. 64752/01)

PRESUDA

STRAZBUR

22. novembar 2007.

PRAVNO SNAŽNA

22. februar 2008.

Ova presuda postaje pravno snažna pod okolnostima iz člana 44. stav 2. Konvencije. Ona može biti predmet redakcijskih izmena.

Ova presuda je prevedena na srpski jezik u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022” i projekta „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)”. Ovaj nezvanični prevod se objavljuje uz podršku Evropske unije i Saveta Evrope, ali pod isključivom odgovornošću prevodioca (Alpha Team One). Izraženi stavovi ne izražavaju nužno mišljenja Evropske unije.

U predmetu Voskuil protiv Holandije (Foskojl),

Evropski sud za ljudska prava (Treće odeljenje) zasedajući u veću u sastavu:

B. M. ZUPANČIČ, *predsednik*,

C. BÎRSAN (K. BRŠAN),

FURA-SANDSTRÖM (E. FURA-SANDSTREM),

A. GYULUMYAN (GJILUMJAN),

DAVID THÓR BJÖRGVINSSON (DAVID TOR BJÖRGVINSON),

I. BERRO-LEFÈVRE (I. BERO-LEFEVR), *sudije*,

W. THOMASSEN (V. TOMASEN), *ad hoc sudija*,

i S. QUESADA (S. KESADA) *sekretar Odeljenja*,

Posle većanja na zatvorenoj sednici 23. oktobra 2007,

Donosi sledeću presudu koja je usvojena navedenog dana:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 64752/01) koju je protiv Kraljevine Holandije na osnovu člana 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) podneo državljanin Holandije Koen Voskuil (Kun Foskojl) 26. oktobra 2000. godine.

2. Podnosioca predstavke zastupao je R. S. le Poole (R. S. le Pul), advokat iz Amsterdama. Vladu Kraljevine Holandije (u daljem tekstu: Država) zastupao je njen zastupnik R. A. A. Böcker (R. A. A. Beker) iz Ministarstva inostranih poslova.

3. Podnosilac predstavke, novinar po profesiji, tvrdio je da je nalogom da se on liši slobode kojim bi se primorao da otkrije identitet izvora bio prekršen član 10. Konvencije. Takođe se pritužio po osnovu člana 5. stav 1. Konvencije da rešenje o njegovom pritvoru nije bilo doneto u skladu sa postupkom koji je propisan zakonom.

4. ESLJP je 25. novembra 2004. odlučio da Državu obavesti o toj predstavi. Saglasno odredbama člana 29. stav 3. Konvencije, ESLJP je odlučio da suštinu predstavke razmatra u isto vreme kada razmatra i njenu prihvatljivost.

5. E. Myjer (E. Mejer), sudija koji je izabran s liste Holandije, povukao se iz predmeta (Pravilo 28. Poslovnika). Država je saglasno Poslovniku imenovala gđu W. Thomassen (V. Tomasen) kao *ad hoc* sudiju (član 27. stav 2. Konvencije i Pravilo 29. stav 1. Poslovnika).

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Konkretno okolnosti ovog predmeta

6. Podnosilac predstavke je rođen 1975. godine i živi u Amsterdamu.

7. Amsterdamski Regionalni sud (*arrondissementsrechtbank*) osudio je 30. marta 2000. trojicu optuženih, K., Van S. (Fan S.) i H. za trgovinu oružjem. U krivičnoj istrazi u tom predmetu amsterdamska policija je saopštila da je arsenal oružja pronađen slučajno: kućepazitelj zgrade koja se nalazila u četvrti Nahtvahtlan u Amsterdamu obratio se policiji kada je počela da curi voda iz jednog stana u toj zgradi, a u stanu nije bilo stanara. Uz pomoć dvojice bravara policija je ušla u stan i pretražujući stan da bi našla odakle curi voda naišla je na oružje.

8. Optuženi je izjavio žalbu na tu presudu Regionalnom sudu.

9. Dnevni list *Sp/its* objavio je 12. i 13. septembra 2000. dva članka, iz pera podnosioca predstavke i njegove koleginice S., u kojima je izražena sumnja u vezi s velikim brojem slučajnosti koje su navodno dovele do pronalaženja oružja. U članku koji je objavljen 13. septembra 2000. pod naslovom „Slučajni pogodak ili savršeno plasiran hitac?” (*Toevalstreffer of loepzuiverschot?*), citira se neimenovani policajac pripadnik amsterdamske policije koji je komentarišući poplavu iz stana rekao: „To smo mi napravili od cele te priče. Ponekad vam je jednostavno potreban probaj u istrazi” (*Dat hebben we er maar van gemaakt. Soms heb je net even een doorbraak nodig in je onderzoek*).

10. U postupku po žalbi protiv K. Fan S. i H, podnosilac predstavke i S. su bili pozvani da se pojave kao svedoci na zahtev odbrane. Na prvom ročištu pred Apelacionim sudom u Amsterdamu (*gerechtshof*) 22. septembra 2000. u predmetima protiv Fan S. i K, podnosilac predstavke – koji je koristio pomoć svog pravnog zastupnika – izjavio je, između ostalog, da zna da je policajac koga je doslovno citirao u članku objavljenom 13. septembra 2000. bio uključen u prethodnu istragu protiv K. Kada je podnosiocu predstavke postavljeno pitanje da li je taj policajac takođe učestvovao u pretresu stana ili je znao za tu istragu, podnosilac predstavke se pozvao na svoje pravo da ne obelodani izvor (*verschoningsrecht*). Zastupnik odbrane je tvrdio da i individualni interes optuženog – kome je izrečena kazna zatvora na osnovu istrage koju je sprovedla policija – i interes krivičnog pravosuđa u Holandiji pretežu nad interesom podnosioca predstavke da ne obelodani svoj izvor. Opšti pravobranilac je takođe izrazio mišljenje da podnosilac predstavke ne može da se pozove na pravo na neobelodanjivanje izvora. Pored toga, opšti pravobranilac je rekao da izvor, ukoliko njegovo ime bude obelodanjeno, nema razloga za strah ni od postupanja policije ni od postupanja tužilaštva.

11. Zaključivši većanje o tom predmetu Apelacioni sud je stao na stanovište da bi, ukoliko je izjava koju je policijski službenik dao podnosiocu predstavke tačna, to moglo uticati na presudu izrečenu optuženom licu. To takođe utiče na integritet policije i sudskih vlasti. Iz svih tih razloga Apelacioni sud je zaključio da podnosilac predstavke treba da odgovori na pitanje da li je njegov izvor bio uključen u pretres stana i da li je bio upoznat s tom istragom. Predsednik Suda je dodatno podsetio podnosioca predstavke da sud može da naloži da on bude lišen slobode zbog toga što se nije povinovao odluci suda (*gijzeling*). Na to je podnosilac predstavke odgovorio da je njegov izvor bio i upoznat sa istragom i učestvovao u pretresu stana.

12. Kada je advokat optuženog zatražio od podnosioca predstavke da otkrije identitet svog izvora, on se još jednom pozvao na svoje pravo da ne obelodani izvor. Advokat odbrane je izjavio da podnosilac predstavke ima pravo da to učini s obzirom na to da bi obelodanjivanje identiteta njegovog izvora onemogućilo podnosiocu predstavke da ubuduće radi kao novinar jer izvori više ne bi bili voljni da mu se obraćaju. Interesi novinara i sloboda izražavanja pretežu nad drugim interesima. Osim toga, budući da se krivične optužbe o kojima je u datom slučaju reč odnose samo na krijumčarenje oružja a ne na višestruko ubistvo na primer, bilo bi nesrazmerno tražiti od podnosioca predstavke da imenuje svoj izvor. To je takođe u suprotnosti s načelom supsidijarnosti jer nema drugih načina na koje bi identitet izvora mogao biti obelodanjen.

13. Odgovarajući na to, opšti pravobranilac je izjavio da novinari razotkrivaju očigledne greške i zlodela (*kennelijke misstanden*) u društvu. Kada odluče da to učine, oni takođe treba da se suoče s posledicama. Podnosilac predstavke je jedini svedok koji bi mogao da razjasni da li su trojica optuženih bila pogrešno osuđena. U datom slučaju, u kome se radi o zvaničnom zapisniku sačinjenom na osnovu iskaza policijskih službenika datih pod zakletvom (*ambtseed*) i o integritetu sudskih vlasti, podnosilac predstavke mora da otkrije identitet svog izvora. Nije moguće da, kako bi se otkrio taj identitet, bude saslušan svaki pripadnik amsterdamske policije s obzirom da su svi policijski službenici u predmetu protiv K. već saslušani kod istražnog sudije (*rechter-commissaris*).

14. Posle većanja Apelacioni sud je odlučio da podnosilac predstavke mora da otkrije identitet izvora iz istih razloga iz kojih je stao na stanovište da podnosilac predstavke mora da odgovori na pitanje o učešću njegovog izvora u istrazi. Podnosilac predstavke se pozvao na svoje pravo na ćutanje (*zwijgrecht*), nakon čega mu je sud odredio pritvor do 30 dana. U zakonu nije predviđen pravni lek protiv odluke o pritvaranju podnosioca predstavke (član 294. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku – *Wetboek van Strafvordering*, u daljem tekstu: ZKP).

15. Kada je advokat optuženog ispitivao o tome S., koleginicu podnosioca predstavke, ona je saopštila da zna identitet izvora, ali da to lice nikada nije lično srela. Imajući na umu potonju činjenicu, kao i činjenicu da je novinar

koji je imao neposredni kontakt sa izvorom – tj. podnosilac predstavke – već lišen slobode i smešten u pritvor, Apelacioni sud je zaključio da S. nije dužna da otkrije identitet izvora.

16. Podnosiocu predstavke je uručena neobrazložena odluka 25. septembra 2000. Njemu je 27. septembra 2000. predat primerak zapisnika sa ročišta 22. septembra, u kome su bile sadržane odluke Apelacionog suda donete na tom ročištu i razlozi na osnovu kojih su donete.

17. Podnosilac predstavke je u popodnevnim satima 22. septembra 2000. podneo zahtev Apelacionom sudu da bude pušten iz pritvora. Pre no što je 27. septembra 2000. razmatran taj zahtev, podnosilac predstavke je mogao samo jednom da se konsultuje sa svojim advokatom – 25. septembra uveče. Zahtevi da se poseti podnosilac predstavke 22, 23, 24, (popodne) 25, 26. i 27. septembra su odbijeni. Zahtev da on bude pušten na slobodu razmatrao je Apelacioni sud na zatvorenoj sednici veća (*raadkamer*) i to u istom sudijskom sastavu koji je doneo rešenje o pritvoru.

18. Tokom većanja na zatvorenoj sednici 27. septembra 2000, opšti pravobranilac je saopštio da je, na tragu iskaza podnosioca predstavke datog na ročištu 22. septembra policijski inspektor sproveo internu istragu u kojoj je utvrđeno da je samo osam policijskih službenika učestvovalo i u prvoj i u drugoj istrazi protiv optuženog K. Svi ti policijski službenici dali su izjave pod zakletvom o tome da nikada nisu bili u kontaktu s podnosiocem predstavke.

19. Kada je obavešten o ishodu interne policijske istrage, podnosilac predstavke je insistirao na tome da ne želi da otkrije identitet svog izvora. On je izjavio da bi, kao novinar, slobodno mogao da odustane od dalje novinarske karijere ako bi počeo da otkriva svoje izvore; nijedan izvor koji želi da ostane anonimniji više ne bi bio spreman da mu pruži informacije na osnovu kojih može da dođe do daljih saznanja. Predsednik Apelacionog suda je saopštio podnosiocu predstavke da pravo na neobelodanjivanje izvora nije apsolutno pravo i da se može raditi o pretežnijim interesima. U konkretnom predmetu, trojici optuženih izrečene su duge kazne zatvora delimično na osnovu zvaničnog zapisnika koji su sačinili policijski službenici. Podnosilac predstavke je odgovorio da je spreman da saopšti samo to da njegov izvor nije među policijskim službenicima koji su dali izjave pod zakletvom u toku interne policijske istrage.

20. Pravni zastupnik podnosioca predstavke tvrdio je da novinar treba da bude poslednji, a ne prvi preko koga se dolazi do istine. Prvo je trebalo saslušati svedoke čije su ispitivanje tražila trojica optuženih. Ti svedoci su mogli biti suočeni sa člancima koji su objavljeni u listu *Sp!ts*, kao i sa člankom koji se pojavio u nedeljnom informativnom časopisu *Vrij Nederland* 8. januara 2000. godine. U tom članku je takođe sugerisano da je poplava u stanu bila inscenirana, a autor teksta je obavestio advokata podnosioca predstavke da informacije koje je u tom članku naveo ne potiču iz istog izvora na koji se pozvao podnosilac predstavke. Advokat podnosioca predstavke je

osim toga naveo da je Državno odeljenje za krivične istrage (*Rijksrecherche*) moglo da sprovede istragu u policiji. Konačno, Apelacioni sud je taj koji je trebalo da proceni vrednost članka koji je napisao podnosilac predstavke – a taj sud je takođe mogao da odluči da se na pomenuti članak ne obazire.

21. Apelacioni sud je svojom odlukom od 28. septembra 2000. odbio zahtev podnosioca predstavke da se ukine rešenje o njegovom pritvoru. Sud je ponovio da interesi optuženih i integriteta policije i sudskih vlasti pretežu nad interesom podnosioca predstavke da ne obelodani identitet svog izvora. S obzirom na ishod interne policijske istrage, kao i na činjenicu da poziv koji je komesar policije uputio izvoru podnosioca predstavke da sam istupi u javnosti nije urodio plodom, Apelacioni sud je smatrao da nema izgleda da se istragom Državnog odeljenja za krivične istrage u razumnom roku razjasni uzrok poplave u stanu, potpuno nezavisno od činjenice da bi takva istraga dovela do ozbiljnog kašnjenja u krivičnom postupku protiv K., Van S. i H. Apelacioni sud je na sličan način odbio i sugestiju da prvo sasluša svedoke koje je predložila odbrana, uz obrazloženje da su ti svedoci već temeljito saslušani u vezi s predmetnim pitanjem. Sa svih navedenih razloga, Apelacioni sud je zaključio da se ne može smatrati kako su pritvorom koji je određen podnosiocu predstavke prekršena načela srazmernosti i supsidijarnosti.

22. Apelacioni sud je dalje smatrao da nije potrebno da razmatra primedbe koje je podnosilac predstavke uputio u vezi sa rešenjem o svome pritvoru donetim na ročištu od 22. septembra 2000. zato što nema žalbe na takvo rešenje. Takođe je odbio argument da rešenje nije uručeno podnosiocu predstavke u roku od 24 sata budući da je – što se vidi iz zapisnika sa ročišta od 22. septembra – on usmeno obavešten o tom rešenju. Konačno, Apelacioni sud je stao na stanovište da su mogućnosti kontakta između podnosioca predstavke i njegovog advokata utvrđene u regulativi kojom se uređuje boravak u zatvorskim ustanovama. Nije Apelacioni sud dužan da procenjuje primenu te zakonske regulative.

23. Podnosilac predstavke je na odluku Apelacionog suda izjavio žalbu Vrhovnom sudu (*Hoge Raad*), ukazujući na povredu procesnog prava

24. Drugo ročište pred Apelacionim sudom u krivičnom postupku protiv Van S. i H. održano je 9. oktobra 2000. Podnosilac predstavke je ponovo odbio da otkrije identitet svog izvora. Apelacioni sud je odlučio da ukine rešenje o pritvoru podnosioca predstavke. Sud je stao na stanovište da u izjavama drugih lica i/ili u sadržaju dokumenata nema ničega što bi potkrepilo ili potvrdilo izjavu podnosioca predstavke da je dobio informacije od policijskog službenika koji je učestvovao i u jednoj i u drugoj istrazi protiv optuženog K. Naprotiv, tvrdnji podnosioca predstavke protivreći deset policijskih službenika. Stoga se toj njegovoj izjavi ne može pripisati nikakva verodostojnost. S obzirom na to, pritvor podnosioca predstavke, zaključio je Sud, više ne služi svrsi.

25. Na istom ročištu 9. oktobra 2000. i nakon što je Apelacioni sud odlučio da ukine rešenje o pritvoru podnosioca predstavke, advokat optuženog K. osporio je odluku (*wraken*) Apelacionog suda. Taj prigovor je potvrdilo drugo veće Apelacionog suda, takođe 9. oktobra 2000. godine. To veće je stalo na stanovište da mišljenje, po kome iskaz podnosioca predstavke nije bio verodostojan, kako je to saopštio Apelacioni sud u krivičnom postupku protiv Van S. i H., može imati uticaja na odluke koje će taj sud biti pozvan da donese u krivičnom postupku protiv K. To predstavlja izuzetnu okolnost koja daje važnu indikaciju za zaključak da je objektivno opravdan strah optuženog od toga da sudija ima predrasude o njemu.

26. Krivični postupak protiv trojice optuženih nastavljen je 30. oktobra 2000. pred Apelacionim sudom u veću novog sastava. Podnosilac predstavke je ponovo saslušan kao svedok, a saslušano je i sedmoro drugih novinara koji su takođe objavili članke o postupku koji se vodi protiv K. i o mogućnosti da je poplava bila inscenirana. Apelacioni sud je takođe saslušao dvojicu vodoinstalatera i kućepazitelja zgrade o kojoj je reč.

27. Nakon što je doneta odluka o ukidanju rešenja o njegovom pritvoru, podnosilac predstavke je povukao svoju žalbu izjavljenu zbog povrede procesnog prava, budući da je njegovo puštanje na slobodu činilo tu žalbu bespredmetnom.

28. Država je saopštila da je krivični postupak protiv K. Van S. i H. zaključen.

B. Ostali izveštaji u štampi

29. Podnosilac predstavke je dostavio fotokopije dva izvoda iz štampanih medija.

30. Prva fotokopija odnosila se na izveštaj u visokotiražnom dnevnom listu *De Telegraaf*, od 24. septembra 1999. Tu se navodi da je nakon što je dobila prijavu o poplavi u drugom stanu u Amsterdamu policija pronašla još jednu veliku količinu oružja. K. Van S. i H., koji su bili optuženi u predmetu ovog podnosioca predstavke, u to vreme nisu bili osumnjičeni za učešće u krivičnom delu; smatralo se da oružje pripada nekoj terorističkoj organizaciji. U članku je skrenuta pažnja na sličnost između slučaja *Nachtwachtaan* i ovog novog slučaja kada je reč o okolnostima u kojima je oružje pronađeno. U članku se navode „policijski izvori” koji sugerišu da su obaveštajne službe, moguće strane, inscenirale događaje da bi zaštitile svoje doušnike.

31. Druga fotokopija, koja je nepotpuna, odnosi se na članak koji se pojavio 8. januara 2000. u nedeljniku *Vrij Nederland*. Tu se dva pomenuta događaja dovode u vezu i citira se neimenovani izvor koji kaže da je te događaje u suštini inscenirala tadašnja holandska Nacionalna služba bezbednosti (*Binnenlandse Veiligheidsdienst – BVD*).

32. Po svemu sudeći, izveštaj u listu *De Telegraaf* i članak u časopisu *Vrij Nederland* napisali su drugi novinari, a ne podnosilac predstavke.

33. Podnosilac predstavke je takođe dostavio odštampanu stranu sa veb-sajta amsterdamskog dnevnika *Het Parool* od 27. septembra 2000. Tu su citirana dvojica vodoinstalatera koji su pozvani da poprave česmu koja je curila i koji kao besmislicu odbacuju sve navode o tome da je šteta namerno izazvana; po njihovim rečima, u stvarnosti takvi kvarovi sa curenjem veoma su česti u starijim zgradama.

II. MERODAVNO UNUTRAŠNJE I MEĐUNARODNO PRAVO

A. Holandski Zakonik o krivičnom postupku

34. Odredbe Zakonika o krivičnom postupku relevantne za ovaj predmet glase kako sledi:

Član 218.

Lica koja su, na osnovu svog položaja, posla kojim se bave ili dužnosti koju obavljaju, obavezna da čuvaju tajnu mogu... odbiti da svedoče ili da odgovore na određena pitanja, ali samo u vezi sa saznanjima koja su stekli u tom svojstvu.

Član 294.

1. Ako tokom ispitivanja svedok odbije, bez zakonitog razloga, da odgovori na pitanja koja su mu postavljena ili da položi traženu zakletvu ili da dâ svečanu izjavu, sud, ukoliko to potrebe istrage hitno nalažu, donosi rešenje o njegovom pritvoru (*gijzeling*).

2. Svedok i njegov pravni zastupnik saslušavaju se u vezi s razlozima odbijanja pre no što se donese rešenje.

3. Rešenje o pritvoru donosi se na rok do 30 dana; sud u isto vreme određuje rok u kome je svedok dužan da se pred njim ponovo pojavi. Protiv rešenja o pritvoru nije predviđen pravni lek.

4. Sud donosi rešenje o puštanju svedoka iz pritvora čim svdok ispuni svoju obavezu ili čim se zaključi istraga. Međutim, sud je nadležan da naloži da se svedok pusti na slobodu bez obzira na stanje istrage, između ostalog i na zahtev samog svedoka. Shodno se primenjuje član 223. stav 3.

5. Shodno se primenjuju članovi 224. i 225.

35. Članovi 223, 224. i 225, koji se na taj način proglašavaju primenljivima na svedoke na ročištu, *per se* važe za svedoke koje sasluša istražni sudija.

36. Član 223. stav 3. utvrđuje, u relevantnom delu, da svedok koji je lišen slobode može izjaviti žalbu protiv odluke kojom se odbija njegov zahtev da bude pušten na slobodu u roku od tri dana pošto dobije zvanično pismeno obaveštenje o odluci i može Vrhovnom sudu da izjavi žalbu zbog povrede procesnog prava na svaku takvu odluku o odbijanju donetu u odgovor na njegovu žalbu.

37. Član 224. utvrđuje da svedok mora u roku od 24 sata dobiti pismeno obaveštenje o svim odlukama kojima se donosi rešenje o njegovom pritvoru ili o produžetku pritvora ili o odbijanju zahteva za puštanje na slobodu.

38. Član 225. utvrđuje da svedok ima pravo da se konsultuje sa advokatom. Njegov advokat ima neograničen pristup (*vrije toegang*) svom klijentu, dozvoljeno mu je da klijenta viđa nasamo i da s njim razmenjuje poverljivu prepisku ako se poštuju pravila pritvora i ako se time ne usporava krivična istraga u kojoj je traženo svedočenje tog lica. Advokat takođe ima pristup svim zvaničnim zapisnicima sa saslušavanja svedoka i, ako to dopušta krivična istraga, ostatku spisa predmeta.

39. Iako sve te odredbe prema tekstu kojim su formulisane važe za postupak u prvom stepenu pred Regionalnim sudom, one se, na osnovu člana 415, primenjuju po analogiji i u žalbenom postupku pred Apelacionim sudom.

B. Uputstva o položaju štampe u odnosu na policijske akcije

40. Ministar pravde (*Minister van Justitie*) je 19. maja 1988. izdao Uputstvo o položaju štampe u odnosu na policijsku akciju (*Leidraad over de positie van de pers bij politieoptreden*). U vreme predmetnih događaja to uputstvo je, u relevantnom delu, glasilo:

7. Zaplena novinarskog materijala

Novinarski materijal može biti zaplenjen u slučajevima koji su opisani u Zakoniku o krivičnom postupku. Novinari se na dva načina mogu suočiti sa zaplenom materijala.

A. Policija može, postupajući po instrukciji javnog tužioca (*officier van justitie*) ili pomoćnika javnog tužioca (*hulpofficier van justitie*) ili zavisno od situacije, uhapsiti novinara pod sumnjom da je počinio krivično delo i na licu mesta zapleniti sve što on ima kod sebe.

Mora postojati direktna veza između konkretnog krivičnog dela i novinarskog materijala kojim je to delo izvršeno. U takvoj situaciji novinar se lišava slobode kao običan građanin.

Ako usledi pokretanje krivičnog postupka, nezavisni sudija na kraju odlučuje šta treba uraditi sa zaplenjenim – i neobjavljenim – materijalom.

B. Novinarski materijal može biti zaplenjen i po nalogu nezavisnog sudije (istražnog sudije), ako taj materijal može – po mišljenju sudije – poslužiti da se utvrdi istina u prethodnoj sudskoj istrazi (*gerechtelijk vooronderzoek*).

...

41. Taj deo Uputstva zamenjen je Direktivom o primeni mera prinude prema novinarima (*Aanwijzing toepassing dwangmiddelen bij journalisten*), koju je izdao Kolegijum državnih tužilaca (*College van procureurs-generaal*) i koja je stupila na snagu 1. aprila 2002. U toj direktivi se opširno upućuje na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. Ako je reč o zaštiti novinarskih izvora, primena mera prinude mora biti u skladu sa članom 10. stav 2. (Konvencije) uz posvećivanje dužne pažnje zahtevima srazmernosti i supsidijarnosti.

C. Merodavna domaća sudska praksa

42. U jednom parničnom predmetu – pokrenula su ga lica čija su imena bila navedena u vezi s navodnim podmićivanjem dvojice novinara koji su navodno koristili informacije koje su navodno procurili zvaničnici – Vrhovni sud je, menjajući time prethodnu sudska praksu, zauzeo sledeći stav [Presuda od 10. maja 1996, *Nederlandse Jurisprudentie* (Holandska sudska praksa) 1996, br. 578]:

Iz navedene presude [tj. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Presuda od 27. marta 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II] sledi da se mora prihvatiti da iz člana 10. stav 1. Konvencije proističe da u načelu novinar ima pravo da odbije da odgovori na neko pitanje koje mu je postavljeno ako bi time rizikovao da otkrije svoj izvor, ali da sud ne mora da poštuje tvrdnju zasnovanu na tom pravu ako smatra da je u konkretnim okolnostima datog predmeta obelodanjivanje izvora neophodno u demokratskom društvu u nastojanju da se ostvari jedan ili više ciljeva koji su navedeni u drugom stavu pomenute odredbe Konvencije, što mora biti jasno rečeno i za šta, prema potrebi, lice koje poziva novinara da svedoči mora predočiti *prima facie* argumentaciju.

...

Očigledno je iz odluke Apelacionog suda i iz drugih dokumenata sadržanih u spisu predmeta da se ovaj predmet karakteriše time što se, kako su naveli [privatni tužitelji] „procurele” informacije odnose na krivičnu istragu povodom navodnog podmićivanja jednog broja lokalnih zvaničnika u pokrajini Limburg, da su informacije koje se odnose na pretpostavljeno učešće [privatnih tužitelja] u takvim slučajevima podmićivanja već obelodanjene javnosti i da su [privatni tužitelji] već tužili [list] *De Limburger* tražeći odštetu za štetu koja im je, kako tvrde, time naneta (...). Sledstveno tome, [privatni tužitelji] ne polažu nikakav drugi interes u pogledu obelodanjivanja izvora [optuženih] osim toga da žele da znaju ko je „procurio” informacije jer žele da sami tuže Državu i odgovorna lica za naknadu štete, kao i da se izbore za donošenje privremene mere protiv tih lica kojom bi im bilo zabranjeno bilo kakvo dalje „curenje” informacija. Međutim, navedena presuda Evropskog suda za ljudska prava obavezuje Vrhovni sud da zaključi da taj interes sam po sebi nije dovoljan da bi poslužio kao protivteža pretežnom interesu javnosti koji se odnosi na zaštitu izvora [optuženih].

D. Preporuka br. R(2000) 7 o pravu novinara da ne obelodane svoje izvore informacija

43. Preporuku br. R(2000) 7 o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija doneo je Komitet ministara Saveta Evrope 8. marta 2000. U njoj se, u relevantnom delu, utvrđuje sledeće:

[Komitet ministara] Preporučuje vladama država članica da:

1. sprovede u okviru svog domaćeg prava i prakse načela priložena uz ovu preporuku,
2. šire ovu preporuku i priložena načela, zajedno sa prevodom, tamo gde je to potrebno,
3. posebno skrenu na njih pažnju organima vlasti, policiji i sudstvu i da ih učine dostupnim novinarima, medijima i njihovim profesionalnim organizacijama.

Aneks Preporuke br. R (2000) 7

Načela vezana za pravo novinara da ne otkriju svoje izvore informacija

Definicije

Za potrebe ove preporuke:

a) izraz „novinar” označava svako fizičko ili pravno lice koje se redovno ili profesionalno bavi prikupljanjem i širenjem informacija za javnost putem bilo kog sredstva masovnih komunikacija;

b) izraz „informacija” označava svako iznošenje činjenice, mišljenja ili ideje u vidu teksta, zvuka i/ili slike;

c) izraz „izvor” označava svako lice koje pruža informacije novinaru;

d) izraz „informacija koja identifikuje izvor” označava, u meri u kojoj to može dovesti do identifikacije izvora:

i. ime i podatke o ličnosti, kao i glas i lik izvora;

ii. konkretne činjenične okolnosti pod kojima je novinar došao do informacije od izvora;

iii. neobjavljeni sadržaj informacije koju je novinar dobio od izvora;

iv. podatke o ličnosti koji se odnose na novinare i njihove poslodavce i vezani su za njihov profesionalni rad.

Načelo br. 1 (Pravo novinara na neotkrivanje informacija)

Unutrašnje pravo i praksa država članica treba da obezbede izričitu i jasnu zaštitu prava novinara da ne otkriju informacije koje bi mogle da ukažu na identitet izvora u skladu sa članom 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) i u skladu sa ovde utvrđenim načelima, koja se moraju smatrati minimalnim standardima za poštovanje tog prava.

Načelo br. 2 (Pravo drugih lica na neotkrivanje informacija)

Druga lica koja, preko svojih profesionalnih veza sa novinarima, steknu znanje o informacijama koje bi mogle da ukažu na identitet izvora putem prikupljanja, uredničke obrade ili objavljivanja informacija, takođe treba da uživaju istovetnu zaštitu na osnovu ovde utvrđenih načela.

Načelo br. 3 (Ograničenja prava na neotkrivanje informacija)

a) Pravo novinara da ne otkrije informacije koje identifikuju izvor ne sme da bude predmet drugih ograničenja osim onih ustanovljenih u članu 10. stav 2. Konvencije. Kada utvrđuju da li legitimni interes za otkrivanje informacija, koji spada u polje dejstva člana 10. stav 2. Konvencije, preteže nad javnim interesom da se informacija o identitetu izvora ne otkrije, nadležni organi država članica obraćaju posebnu pažnju na važnost prava na neotkrivanje informacija i prednost koja mu se daje u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava i mogu da naredi da se otkriju informacije samo ako, saglasno stavu b) postoji viši imperativ u javnom interesu i ako postoje okolnosti koje su dovoljno značajne i ozbiljne po svojoj prirodi.

b) Otkrivanje informacija koje identifikuju izvor ne treba smatrati neophodnim osim ako se može ubedljivo utvrditi da:

i. ne postoje razumne mere koje predstavljaju alternativu otkrivanju informacija ili ako su ih već iscrpla lica ili organi vlasti koji traže njihovo otkrivanje,

ii. legitimni interes za otkrivanje informacija očigledno odnosi prevagu nad javnim interesom za neotkrivanje informacija, s obzirom na to:

- da je dokazano postojanje višeg imperativa kada je reč o neophodnosti otkrivanja informacija,

- da su okolnosti dovoljno značajne i ozbiljne po svojoj prirodi,

- da se neophodnost otkrivanja informacija smatra odgovorom na akutnu društvenu potrebu,

- da države članice uživaju određeno unutrašnje polje slobodne procene kada je reč o toj potrebi, ali to unutrašnje polje slobodne procene podleže nadzoru Evropskog suda za ljudska prava.

c) Gore navedeni zahtevi moraju se primenjivati u svim fazama svakog postupka u kome postoji mogućnost pozivanja na pravo na neotkrivanje informacija.

Načelo br. 4 (Dokazi koji su alternativa novinarskim izvorima)

U sudskom postupku koji se vodi protiv novinara zbog navodne povrede časti ili ugleda neke ličnosti, nadležni organi treba da razmotre, radi utvrđivanja istinitosti ili neistinitosti tih tvrdnji, sve dokaze koji im stoje na raspolaganju na osnovu unutrašnjeg procesnog prava i u tom cilju ne mogu zahtevati od novinara da obelodane informacije koje mogu ukazati na identitet izvora.

Načelo br. 5 (Uslovi vezani za otkrivanje informacija)

a) Predlog ili zahtev za pokretanje bilo kakve akcije nadležnih organa radi otkrivanja informacija koje identifikuju izvor mogu da podnesu samo ona lica ili javne vlasti u čijem je neposrednom legitimnom interesu otkrivanje tih informacija.

b) Nadležni organi treba da obaveste novinare o njihovom pravu da ne otkriju informacije koje identifikuju izvor, kao i o ograničenjima tog prava, pre nego što se zatraži da se otkriju te informacije.

c) O izricanju sankcija novinarima zbog neotkrivanja informacija koje mogu da ukažu na identitet izvora mogu da odluče samo pravosudni organi u sudskom postupku koji predviđa saslušanje dotičnih novinara u skladu sa članom 6. Konvencije.

d) Novinari treba da imaju pravo da neki drugi pravosudni organ preispita odluku kojom im je izrečena sankcija zbog neotkrivanja informacija koje identifikuju izvor.

e) Kada se novinari odazovu zahtevu ili nalogu da otkriju informacije koje identifikuju izvor, nadležni organi treba da razmotre mogućnost primene mera kojima bi se ograničio obim otkrivanja traženih informacija, na primer, na taj način što će isključiti javnost i tako joj onemogućiti da prisustvuje otkrivanju, u skladu sa članom 6. Konvencije, tamo gde je to moguće, kao i na taj način što će sami poštovati poverljivost takvog otkrivanja informacija.

Načelo br. 6 (Presretanje komunikacija, prismotra i sudski pretres i zaplena)

a) Sledeće mere ne mogu se primenjivati ako je njihova svrha da se izbegne poštovanje prava novinara, u skladu s navedenim načelima, da ne otkriju informacije koje identifikuju njihove izvore:

i) nalozi ili akcije koji se odnose na presretanje komunikacija ili prepiske novinara i njihovih poslodavaca;

ii) nalozi ili akcije koji se odnose na prismotru nad novinarima, njihovim kontaktima ili kontaktima njihovih poslodavaca;

iii) nalozi za pretres ili zaplenu ili akcije pretresa ili zaplene koje se odnose na privatne ili službene prostorije, lične stvari ili prepisku novinara ili njihovih poslodavaca ili na podatke o ličnosti koji su vezani za njihov profesionalni rad.

b) Kada policija ili pravosudni organi na regularan način dođu do informacija koje identifikuju izvor informacija putem bilo koje od gore navedenih akcija, čak i ako to možda nije bio cilj tih akcija, treba preduzeti mere da se spreči kasnije korišćenje tih informacija kao dokaza na sudu, osim ako je otkrivanje tih informacija opravdano na osnovu Načela br. 3.

Načelo br. 7 (Zaštita od samooptuživanja)

Načela koja su ovde utvrđena ne smeju ni na koji način da ograniče nacionalne zakone kojima se uređuje pitanje zaštite od samooptuživanja u krivičnom postupku i, ukoliko se ti zakoni primenjuju, novinari treba da uživaju zaštitu kada je reč o otkrivanju informacija na osnovu kojih je moguće identifikovati izvor.

44. U cilju precizne primene Preporuke, u objašnjenjima uz njen tekst razjašnjeno je značenje određenih termina. Kada je reč o terminu „izvori”, tumačenje glasi kako sledi:

c) Izvor

17. Svako lice koje novinaru daje informacije smatra se njegovim „izvorom”. Zaštita odnosa između novinara i izvora jeste cilj ove preporuke zbog „potencijalnog efekta zamrzavanja”, odnosno obeshrabrujućeg dejstva koje bi nalog da se otkrije izvor imao na ostvarivanje slobode štampe (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996, stav 39). Novinari mogu da dobijaju informacije iz svih vrsta izvora. Stoga je neophodno da se taj izraz široko tumači. U praksi pružanja informacija novinarima može da bude rezultat akcije samog izvora, na primer onda kada izvor pozove novinara ili mu se pismenim putem obrati ili mu pošalje snimljene informacije ili slike. Takođe se može smatrati da je informacija „data” onda kada izvor ostaje pasivan i pristaje na to da novinar uzme informacije, recimo putem filmskog ili zvučnog zapisa uz saglasnost izvora.

MERODAVNO PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANA 10. KONVENCIJE

45. Podnosilac predstavke se pritužio da mu je uskraćeno pravo koje ima kao novinar da ne obelodani svoj izvor informacija i da je rešenje o njegovom pritvoru doneto kako bi se on primorao da otkrije izvor. Pritom se pozvao na član 10. Konvencije, koji glasi kako sledi:

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti,

teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

46. Država je negirala da je učinjena takva povreda prava.

A. Prihvatljivost

47. Država je na samom početku izrazila prigovor *in limine* tvrdeći da je, budući da podnosilac predstavke na zaključak koji je donet (vidi stav 27. gore) nije izjavio žalbu u kojoj bi ukazao na povrede procesnog prava sledi da on nije iscrpeo sve raspoložive domaće pravne lekove. Međutim, pismom koje je uputila Sudu 2. marta 2006. Država je povukla tu svoju primedbu uz obrazloženje da bi Vrhovni sud takvu žalbu odbacio kao neprihvatljivu s obzirom da je podnosilac predstavke već bio pušten iz pritvora.

48. ESLJP primećuje da pritužba koju je podnosilac predstavke podneo po članu 10. nije očigledno neosnovana u smislu člana 35. stav 3. Konvencije. ESLJP dalje utvrđuje da predstavka nije neprihvatljiva ni po jednom drugom osnovu. Stoga je mora proglasiti prihvatljivom.

B. Meritum

1. Da li je bilo „mešanja” u prava podnosioca predstavke po članu 10. Konvencije?

49. Obe stranke su saglasne da je bilo mešanja u prava podnosioca predstavke po članu 10. Konvencije. Zaista, sasvim je jasno da je podnosilac predstavke bio podvrgnut „formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama” i da je njegovo odbijanje da imenuje svoj izvor informacija podstaklo Apelacioni sud da donese rešenje o njegovom pritvoru u pokušaju da ga primora da govori.

2. Da li je to mešanje bilo „propisano zakonom”?

50. Država je tvrdila da je pritvor podnosioca predstavke imao zakonski osnov u članu 294. Zakonika o krivičnom postupku, kako je to razjašnjeno u sudskoj praksi Vrhovnog suda. Osim toga, procesna jemstva su bila dovoljna.

51. Podnosilac predstavke se nije složio s tim stavom: po njegovom mišljenju, Apelacioni sud nije utvrdio nikakvu stvarnu potrebu da ga pritvori, da se i ne govori o „hitnoj” potrebi uprkos tome što član 294. stav 1. utvrđuje hitnost kao preduslov za donošenje bilo kakve odluke o lišenju svedoka slobode zbog toga što odbija da svedoči.

52. ESLJP smatra da se argument podnosioca predstavke ne odnosi toliko na zakonitost mešanja, koliko na pitanje njegove „neophodnosti u demokratskom društvu”. Stoga ga je primerenije razmotriti u tom segmentu.

53. ESLJP dalje primećuje da je rešenje o pritvoru podnosioca predstavke doneto na osnovu člana 294. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku. U smislu člana 10. Konvencije, ESLJP utvrđuje da je osnov u unutrašnjem pravu za pritvor podnosioca predstavke bio adekvatan.

3. Da li je mešanje težilo „legitimnom cilju”?

54. Država je saopštila da je mešanje preduzeto radi „zaštite ugleda ili prava drugih”, konkretno radi zaštite integriteta sudstva i amsterdamske policije. Država se takođe pozvala na legitimne svrhe kao što su „javna bezbednost” i „sprečavanje nereda ili kriminala”.

55. Podnosilac predstavke je tvrdio da je u okolnostima datog predmeta integritet sudstva i amsterdamske policije nalagao da on obelodani zloupotrebe zvanične vlasti čuvajući istovremeno identitet svog izvora. Osim toga, njemu je poziv da svedoči u krivičnom postupku uputila odbrana; integritet sudstva ili policije ni na koji način nije bio predmet u postupku.

56. ESLJP je uveren da je mešanje u svakom slučaju bilo preduzeto u cilju sprečavanja kriminala.

4. Da li je mešanje bilo „neophodno u demokratskom društvu”?

57. Država se pozvala na izuzetak na koji se ukazuje u Načelu br. 3. Preporuke Komiteta ministara br. R(2000) 7 o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija (vidi stav 43, gore) i tvrdila je da se to načelo ovde primenjuje. Država je pre svega navela da su ispunjeni zahtevi u pogledu supsidijarnosti i srazmernosti koji su tamo navedeni.

58. Prvo, što se tiče supsidijarnosti, Država je saopštila da nije postojala nikakva razumna alternativa koju bi ona imala na raspolaganju da bi postigla da se obelodane informacije. Sudske vlasti su vodile istragu u vezi sa navodima o neprofesionalnom ponašanju policije koje je iznela odbrana u predmetu K. znatno pre nego što je doneto rešenje o pritvoru podnosioca predstavke. To, međutim, nije donelo nikakve informacije. Kada je izdato rešenje o pritvoru podnosioca predstavke kao mera predostrožnosti, pokrenuta je istraga policijskih službenika koji su učestvovali u istrazi protiv K. Ni ta istraga nije donela nijednu informaciju, što se i moglo očekivati: izvor podnosioca predstavke – ako je uopšte postojao taj izvor – morao je biti policijski službenik koji je mogao očekivati da se suoči sa „ozbiljnim posledicama” zbog toga što je izneo tako teške navode u jednoj važnoj krivičnoj istrazi. Svaka dalja istraga koju bi vodilo Državno odeljenje za krivične istrage (*Rijksrecherche*), zvanično telo osnovano radi organizovanja istraga u vezi s navodnim slučajevima neprofesionalnog postupanja policije, samo bi dovela do neprihvatljivih odugovlačenja suđenja u slučaju K.

59. Drugo, kada je reč o srazmernosti, izjave podnosioca predstavke imale su neposredan uticaj na integritet policije i sudstva u regionu Amsterdama. Da su navodi koje je objavio podnosilac predstavke bili tačni, dejstvo toga

što je objavljeno na vladavinu prava u Holandiji bilo bi katastrofalno. Osim toga, navodi podnosioca predstavke neposredno su uticali na izricanje osuđujuće presude optuženima, koji su osuđeni na duge kazne zatvora i koji su imali interes da se pokrene istraga o navodnoj nepravdi istražnog postupka koji je protiv njih vođen.

60. Treće i konačno, podnosilac predstavke nije bio u pritvoru više od 17 dana i pušten je na slobodu čim sud više nije smatrao da je njegov pritvor potreban.

61. Podnosilac predstavke se nije složio s tom argumentacijom. On je smatrao da Apelacioni sud u Amsterdamu nije uspostavio valjanu ravnotežu između njegovih prava po članu 10. i bilo kog drugog interesa, bez obzira da li je tu reč o pravima odbrane ili bilo koga drugog. Pored toga, trgovina oružjem ne spada u krivična dela koja se u Preporuci Komiteta ministara navode kao krivična dela koja su dovoljno teška da opravdaju primoravanje novinara da otkrije svoje izvore. U svakom slučaju, oružje koje je pronađeno u zgradi u četvrti Nachtwachtlaan zaplenjeno je čim je pronađeno i samim tim više nije predstavljalo nikakvu opasnost za javnost u vreme u kome su se zbili događaji koji su predmet pritužbe.

62. Drugo, nije bio ispunjen zahtev u pogledu supsidijarnosti. Od 14 svedoka koje je odbrana pozvala, u tom trenutku je obavezni sudski poziv upućen samo za njih troje (među kojima je bio i on sam); Apelacioni sud je odbio da pozove preostalih 11 predloženih svedoka. Osim toga, iako je druga istraga vođena onako kako je to Država saopštila, to je učinjeno tek nakon što je naloženo da se podnosilac predstavke stavi u pritvor. Slično tome, tek nakon što je podnosilac predstavke po rešenju odveden u pritvor, Apelacioni sud je saslušao druge novinare koji su izveštavali o pitanju poplave. Konačno, priznanje Države da je razmatrana mogućnost da istragu vodi Državno odeljenje za krivične istrage, ali da je odlučeno da se ta istraga ne pokrene iz razloga ekspeditivnosti, pokazuje da je ta mogućnost u suštini postojala.

63. ESLJP je saopštio da su u datom predmetu generalno primenljiva sledeća načela (vidi, između ostalih pravnih autoriteta, *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije* [GC], br. 33348/96, stavovi 88–91, ECHR 2004-XI, bez navođenja referenci koje upućuju na primere iz sudske prakse):

88. Test „neophodnosti u demokratskom društvu” zahteva da Sud utvrdi da li je mešanje koje je predmet pritužbe odgovaralo „nasušnoj društvenoj potrebi”. Visoke strane ugovornice imaju određeno unutrašnje polje slobodne procene kada utvrđuju da li takva potreba postoji, ali je to praćeno evropskim nadzorom koji obuhvata i zakonodavstvo i odluke o primeni tog zakonodavstva, čak i one odluke koje donosi nezavisni sud. Stoga je Sud ovlašćen da donese konačnu odluku o tome da li je „ograničenje” takvo da se može pomiriti sa slobodom izražavanja onako kako je ona zajemčena članom 10. (...).

89. Zadatak Suda kada ostvaruje tu svoju nadzornu funkciju, nije da zauzima mesto nadležnih domaćih sudova, nego da po članu 10. preispita odluke koje su oni doneli u skladu sa svojom nadležnošću u pogledu procene (...) To ne znači da je nadzor ograničen na to da se utvrdi da li tužena država razumno ostvaruje svoja diskreciona

ovlašćenja, da li to čini pažljivo ili u dobroj veri; ono što Sud treba da učini jeste da mešanje koje je predmet pritužbe sagleda u svetlu predmeta u celini, uključujući sadržaj komentara iznetih protiv podnosioca predstavke i u kontekstu u kome su oni dati (...).

90. Tako Sud, pre svega, mora da utvrdi da li su razlozi na koje se pozivaju nacionalne vlasti kako bi opravdale svoje mešanje bili „relevantni i dovoljni” i da li je mera koja je preduzeta bila „srazmerna legitimnim ciljevima kojima se težilo” (...). Kada vrši tu procenu, Sud mora da se uveri da su nacionalne vlasti, oslanjajući se na prihvatljivu procenu relevantnih činjenica, primenile standarde koji su bili u skladu s načelima utvrđenim u članu 10. (...).

64. Od 1985. godine ESLJP je često primoran da pominje zadatak štampe kao nekoga ko pribavlja informacije i ko obavlja ulogu „čuvara javnog interesa” (vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, predmet *Barthold protiv Nemačke*, Presuda od 25. marta 1985, Series A br. 90, str. 26, stav 58; *Lingens protiv Austrije*, Presuda od 8. jula 1986, Series A br. 103, str. 27, stav 44; *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, Presuda od 25. juna 1992, Series A br. 239, str. 27, stav 63; i u novije vreme, *Cumpăna i Mazăre*, gore navedena, stav 93).

65. Zaštita novinarskih izvora jedan je od osnovnih uslova za slobodu štampe, što je priznato i odraženo u mnogobrojnim međunarodnim instrumentima, uključujući Preporuku Komiteta ministara citiranu u stavu 43, gore. Bez takve zaštite, izvori bi mogli biti odvraceni od pružanja pomoći štampi u obaveštavanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Usled toga bi mogla biti podrivena ključno značajna uloga štampe kao čuvara javnog interesa i to bi se moglo negativno odraziti na sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije. Imajući na umu važnost zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalni „efekat zamrzavanja” koji nalog za obelodanjivanje izvora ima na ostvarivanje te slobode, takva mera ne može biti kompatibilna sa članom 10. Konvencije osim ukoliko je opravdana zahtevom javnog interesa koji je takav da odnosi prevagu (vidi *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Presuda od 27. marta 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II, str. 500, stav 39; u novije vreme i *mutatis mutandis*, vidi *Roemen i Schmit protiv Luksemburga*, br. 51772/99, stav 46, ECHR 2003-IV).

66. Koliko ESLJP shvata argumentaciju Države, od podnosioca predstavke se tražilo da identifikuje svoj izvor iz dva razloga: prvo, da bi se očuvao integritet amsterdamske policije i, drugo, da bi se obezbedilo pravično suđenje optuženome.

67. ESLJP ne vidi potrebu da u ovoj prilici razmatra da li bi pod bilo kakvim uslovima dužnost visoke strane ugovornice da obezbedi pravično suđenje mogao opravdati primoravanje novinara da otkrije svoj izvor. Kakav god da je potencijalni značaj za krivični postupak imala informacija koju je Apelacioni sud pokušao da od njega dobije, taj sud nije bio ničim sprečen da razmatra meritum optužbi protiv trojice optuženih; taj sud je bio očigledno u mogućnosti da dokazima drugih svedoka zameni one dokaze koje je pokušao da „izvuče” od podnosioca predstavke (vidi stav 26, gore). S obzirom na to,

nije dovoljno relevantan razlog naveden za to mešanje koje je predmet pritužbe.

68. To znači da je Sudu ostalo da razmotri drugi interes na koji se pozvala Država: da u sopstvene svrhe identifikuje izvor informacija podnosioca predstavke.

69. ESLJP nije u položaju da utvrđuje da li je uopšte bilo istine u navodima koje je objavio podnosilac predstavke. Sud samo konstatuje da su i Opšti pravobranilac i Apelacioni sud te navode shvatili dovoljno ozbiljno da bi bilo izdato rešenje o pritvoru podnosioca predstavke koji je trajao više od dve nedelje, kao i da su slične navode objavili i drugi štampani mediji pored lista *Sp!ts*, ali da je Apelacioni sud na kraju odbacio izveštaj koji je objavio podnosilac predstavke kao neprihvatljiv.

70. S jedne strane, ESLJP shvata zabrinutost Države zbog mogućeg dejstva bilo kakve sugestije da nešto nije bilo ispravno u postupcima javne vlasti, posebno ako je ta sugestija lažna i neosnovana. S druge strane, međutim, ESLJP stoji na stanovištu da su u demokratskom društvu koje se rukovodi vladavinom prava nedopuštene metode koje upotrebljava javna vlast upravo ona vrsta pitanja o kojoj javnost ima pravo da bude obaveštena (uporedi na primer *Thorgeir Thorgeirson*, gore navedeno, str. 28, stav 67. i *Cumpănă i Mazăre*, gore navedeno, stav 95). Upravo u tom svetlu ESLJP tumači priznanje Države (koje je, po svemu sudeći, protivrečno stavu opšteg pravobranioca – vidi stav 10, gore) o tome da bi izvor informacija podnosioca predstavke da je bio otkriven, bio suočen sa „teškim reperkusijama”.

71. Kakve god da su posledice mogle biti po izvor informacija, ESLJP je impresioniran koliko su daleko holandske vlasti bile spremne da idu kako bi otkrile identitet izvora. Tako dalekosežne mere ne mogu, a da ne obeshrabre lica koja poseduju istinite i tačne informacije o neprofesionalnom ponašanju one vrste na koju je ovde ukazano i odvrate ih od istupanja i spremnosti da podele svoja saznanja sa štampom u nekim budućim slučajevima.

72. ESLJP nalazi da činjenice koje treba razmotriti pomeraju ravnotežu konkurentnih interesa u korist interesa demokratskog društva za obezbeđenje slobode štampe. Na osnovu činjenica u ovom predmetu, ESLJP ne nalazi da je interes Države da sazna identitet izvora informacija podnosioca predstavke bio dovoljan da odnese prevagu nad interesom podnosioca predstavke da sakrije svoj izvor informacija (uporedi Presudu u predmetu *Goodwin*, gore navedenu, str. 502, stav 45).

73. Taj zaključak oslobađa Sud od potrebe da razmatra preostali argument Države, onaj po kome dužina pritvora podnosioca predstavke nije bila nesrazmerna kada se sagleda u odnosu na interese o kojima se u datom predmetu radilo.

74. Zaključak glasi da je bilo prekršeno pravo po članu 10. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 5. STAV 1. KONVENCIJE

75. Podnosilac predstavke se pritužio da, protivno odredbama unutrašnjeg prava, nije dobio primerak rešenja o pritvoru u pismenoj formi u roku od 24 sata; takođe se pritužio da u pismenom otpravku, kada ga je konačno dobio, nije bilo obrazloženja odluke. Pritom se pozvao na član 5. stav 1. Konvencije, koji u relevantnom delu glasi kako sledi:

1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim... u skladu sa zakonom propisanim postupkom...

76. Država je negirala da je podnosilac predstavke bio žrtva navedene povrede prava.

A. Prihvatljivost

1. Prethodna primedba Države

77. Država je stala na stanovište da podnosilac predstavke nije pretrpeo nikakve stvarne negativne posledice usled činjenica na koje se pritužuje. Na kraju krajeva, nema nikakve sumnje u to da je podnosilac predstavke bio svestan sankcije koja mu je izrečena i razloga za nju: Apelacioni sud je samom podnosiocu predstavke usmeno objasnio razloge zbog kojih je doneo to rešenje. Iz toga sledi da podnosilac predstavke ne može da tvrdi da je „žrtva” u smislu člana 34. Konvencije.

78. Podnosilac predstavke je ponovio da mu u roku od 24. sata, kako to nalaže domaći zakon, nije uručen obrazloženi otpravak rešenja o pritvoru.

79. Kao što je ESLJP obrazložio u velikom broju slučajeva, postojanje povrede prava nije isključeno čak ni kada nema pristrasnosti ili štete. Pitanje da li je podnosilac predstavke bio stvarno doveden u nepovoljan položaj nije stvar člana 34. Konvencije, a pitanje štete postaje relevantno samo u kontekstu člana 41. (vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, *Marckx protiv Belgije*, 13. jun 1979, Series A br. 31, str. 13, stav 27; kao skorašnji primer vidi, *The Moscow Branch of the Salvation Army protiv Rusije*, br. 72881/01, stav 65, ECHR 2006-...). Budući da nije doneta nijedna mera koja bi bila povoljna za podnosioca predstavke, a kamoli da su domaće vlasti priznale povredu prava (vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, *Ždanoka protiv Letonije* [GC], br. 58278/00, stav 69, ECHR 2006-...), pa Sud ne vidi nijedan razlog zbog koga bi doneo ma kakvu drugačiju odluku u ovom konkretnom predmetu. Stoga mora biti odbačena prethodna primedba Države.

2. Zaključak u pogledu prihvatljivosti

80. ESLJP konstatuje da ova predstavka nije očigledno neosnovana u smislu člana 35. stav 3. Konvencije. On dalje konstatuje da predstavka nije

neprihvatljiva ni po jednom drugom osnovu. Stoga predstavka mora biti proglašena prihvatljivom.

B. Meritum

81. Država nije pokušala da tvrdi da su poštovane odredbe unutrašnjeg prava.

82. Kao što je ESLJP u više navrata isticao, kada se postavlja pitanje da li je lišenje slobode „zakonito“, uključujući tu i da li je „u skladu sa zakonom propisanim postupkom“, Konvencija u suštini upućuje natrag na nacionalno pravo i utvrđuje obavezu poštovanja materijalnih i procesnih pravila tog prava (vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, *Wassink protiv Holandije*, Presuda od 27. septembra 1990, Series A br. 185-A, str. 11, stav 24; *Öcalan protiv Turske* [GC], br. 46221/99, stav 83, 12. maj 2005. i *Nakach protiv Holandije*, br. 5379/02, stav 37, 30. jun 2005).

83. ESLJP konstatuje da, iako nije bilo propisano da odluka kojom se određuje pritvor podnosiocu predstavke zbog odbijanja da svedoči bude obrazložena, kako je to sugerisao podnosilac predstavke, domaće zakonodavstvo jeste nalagalo da se izda pismeno obaveštenje o rešenju o pritvoru u roku od 24 sata (član 224. Zakonika o krivičnom postupku – vidi stav 37, gore). Država ne negira da je podnosiocu predstavke dostavljen pismeni otpisak rešenja oko tri dana po njegovom donošenju. Stoga Sud zaključuje da zakonom propisani postupak nije poštovan. Prema tome, u datom slučaju bio je prekršen član 5. stav 1. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 6. KONVENCIJE

84. Podnosilac predstavke je po osnovu člana 6. Konvencije izneo istu pritužbu koju je izneo i po osnovu člana 5. Konvencije. Član 6. u relevantnom delu glasi kako sledi:

Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu... raspravu... pred... sudom...

85. Država to nije komentarisala.

86. Sud zapaža da dužnost da se svedoči u krivičnom postupku obično predstavlja redovnu građansku dužnost u demokratskom društvu koje se rukovodi vladavinom prava. Nalog za svedočenje ne podrazumeva odlučivanje o „građanskim pravima i obavezama“ (vidi *British Broadcasting Corporation protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 25798/94, Odluka Komisije od 18. januara 1996); isto tako, to ne podrazumeva odlučivanje o „krivičnoj optužbi“ protiv svedoka. Stoga je ova pritužba inkompatibilna *ratione materiae* sa članom 6. Konvencije u smislu člana 35. stav 3. i mora biti proglašena neprihvatljivom saglasno članu 35. stav 4.

IV. PRIMENA ČLANA 41. KONVENCIJE

87. Član 41. Konvencije glasi kako sledi:

Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.

88. Podnosilac predstavke nije podneo nikakav odštetni zahtev.

89. On je zatražio samo isplatu 23.104,77 evra, uključujući porez na dodatnu vrednost na ime sudskih i ostalih troškova u postupku pred Sudom.

90. Država je smatrala da je taj zahtev prekomeran.

91. Prema sudskoj praksi ESLJP, sudski i ostali troškovi naplativi su po članu 41. pod uslovom da ih je oštećena strana snosila u nastojanju da kroz domaći pravni poredak postigne da se spreči ili ispravi povreda, da se izbori za to da ESLJP ustanovi povredu ili da za povredu dobije pravno zadovoljenje. Osim toga, mora se dokazati da su sudski i ostali troškovi zaista postojali, da su bili nužni i da su bili razumni u smislu iznosa [vidi, između mnogih drugih pravnih autoriteta, *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva (raniji član 50)*, Presuda od 24. februara 1983, Series A br. 59, str. 9, stav 20].

92. Fakture za zastupanje podnosioca predstavke ispostavljene su na preduzeće *Telegraaf Media Groep N. V.*, koje je vlasnik lista *Sp!ts*. Nije dokazano da je sam podnosilac predstavke snosio bilo kakve troškove. S obzirom na to, Sud odbija njegove zahteve [vidi *Dudgeon (raniji član 50)*, gore navedeno, str. 10, stav 22].

IZ NAVEDENIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *Proglašava prihvatljivim* pritužbe podnosioca predstavke po osnovu člana 10. i člana 5. stav 1. Konvencije;
2. *Proglašava ostatak predstavke neprihvatljivim*;
3. *Smatra* da je povređen član 10. Konvencije;
4. *Smatra* da je povređen član 5. stav 1. Konvencije;
5. *Odbacuje* zahtev podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom jeziku i prosleđeno u pismenoj formi 22. novembra 2007, u skladu s Pravilom 77. stavovi 2. i 3. Poslovnika Suda.

Santiago QUESADA
Sekretar

Boštjan M. ZUPANČIČ
Predsednik

U skladu sa članom 45. stav 2. Konvencije i Pravilom 74. stav 2. Poslovnika Suda sledeće izdvojeno saglasno mišljenje sudije gđe Thomassen priloženo je ovoj presudi.

B. M. Z.
S. Q.

IZDVOJENO SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE WILHELMINE THOMASSEN

U potpunosti sam saglasna sa presudom u ovom predmetu. Međutim, smatram da je primereno da iznesem neka dodatna zapažanja u vezi sa nepostojanjem unutrašnjih pravnih lekova za rešenje o pritvoru koje je doneto protiv podnosioca predstavke.

Član 294. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku utvrđuje da nije predviđen pravni lek protiv rešenja o pritvoru koje je doneto protiv podnosioca predstavke. Međutim, član 223. stav 3. omogućio je podnosiocu predstavke da se žali zbog toga što je odbijen njegov zahtev da bude pušten na slobodu i da Vrhovnom sudu (*Hoge Raad*) na svako takvo odbijanje izjavi žalbu u kojoj će ukazati na bitnu povredu procesnog prava. Podnosilac predstavke je u suštini iskoristio svoje pravo da izjavi žalbu zbog toga što je odbijen njegov zahtev da bude pušten na slobodu. Tu žalbu su odbacile iste one sudije Apelacionog suda koje su donele rešenje o njegovom pritvoru. Potom je podnosilac predstavke izjavio žalbu zbog povrede procesnog prava Vrhovnom sudu, ali ju je povukao nakon što je pušten na slobodu, a pre nego što je Vrhovni sud mogao da donese svoju presudu.

Prvobitno je Država zastupala stanovište da je podnosilac predstavke, budući da je povukao žalbu zbog povrede procesnog prava izjavljenu Vrhovnom sudu, propustio da iskoristi unutrašnje pravne lekove. Kasnije je Država povukla tu prethodnu primedbu pošto je zaključila da bi Vrhovni sud taj prigovor proglasio neprihvatljivim jer podnosilac predstavke više ne bi bio u pritvoru u trenutku kada je Vrhovni sud mogao da razmatra taj predmet (pismo Vlade Kraljevine Holandije Evropskom sudu od 2. marta 2006).

Očigledno je da je Država stala na stanovište da nema nikakve sumnje u to da bi Vrhovni sud odbacio žalbu zbog povrede procesnog prava prigovor po osnovu prestanka interesa usled puštanja podnosioca predstavke na slobodu.¹

Ako je ta pretpostavka tačna, onda postoje određeni nedostaci u zaštiti na domaćem nivou. To bi značilo da zakonitost pritvora podnosioca predstavke nije mogla biti osporena ni pred jednim drugim sudom osim pred Apelacionim sudom koji je sam doneo rešenje o pritvoru (ako bi uopšte mogla biti osporena). To bi opet značilo da Vrhovni sud ne bi bio u položaju da presuđuje o formalnopravnom aspektu ni u smislu zakonitosti pritvora, ni u

¹ U tom smislu zanimljiva je Presuda Vrhovnog suda od 31. maja 2005, LJN AS 2748, *Nederlandse Jurisprudentie* 2005, 531. Žalba zbog povrede procesnog prava koju je u tom predmetu izjavila žena kojoj je određen pritvor zato što nije želela da svedoči protiv svog partnera proglašena je neprihvatljivom zato što je ona već bila puštena na slobodu u vreme kada je u Vrhovnom sudu njena žalba stigla na red za razmatranje. Međutim, u isto vreme i u *obiter dictum* Vrhovni sud je izneo svoj stav o kompatibilnosti pritvora podnositeljke predstavke sa članom 8. a u vezi sa članom 14. Konvencije.

IZDVOJENO SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE
WILHELMINE THOMASSEN, nastavak sa prethodne strane

smislu njegove kompatibilnosti sa članom 10, iz isključivog razloga što je podnosilac predstavke u međuvremenu pušten na slobodu.

Budući da osnovna prava zahtevaju delotvornu zaštitu na domaćem nivou više nego na bilo kom drugom nivou, ovaj predmet otvara pitanje kakva se moguća rešenja za budućnost tu mogu naći. Evropski sud za ljudska prava treba da interveniše u nacionalnom sistemu samo u sklopu supsidijarnih sredstava zaštite. Osim toga, delotvorna zaštita na domaćem nivou neophodna je s obzirom na sve veću opterećenost Evropskog suda za ljudska prava predmetima (vidi takođe Rezoluciju Res(2004)3 o presudama koje ukazuju na postojanje nekog sistemskog problema, koju je doneo Komitet ministara Saveta Evrope 12. maja 2004. godine).

Po mom mišljenju, jedno takvo moguće rešenje moglo bi da bude da se dozvoli žalba zbog povrede procesnog prava protiv rešenja o pritvoru i da Vrhovni sud ispituje pritužbe o zakonitosti nečijeg pritvora čak i nakon što je to lice pušteno na slobodu, bilo tako što će Vrhovni sud dalje preispitivati svoje zadatke u vezi s Konvencijom ili možda tako što će uvesti nova zakonska odredba kojom se izričito utvrđuju zadaci Vrhovnog suda u tom smislu.

U tom kontekstu, treba ukazati na činjenicu da je datum pritvora podnosioca predstavke 22. septembar 2000, što je više od sedam godina pre nego što je Evropski sud doneo odluku o osnovanosti njegovih pritužbi. Da je Vrhovni sud ispitao utužive tvrdnje po članovima 5. i 10. Konvencije, podnosilac predstavke je mogao da dobije presudu o formalnopravnom aspektu najverovatnije još 2000. ili u svakom slučaju ne kasnije od 2001. godine. Štaviše, jedna takva presuda je mogla da pruži doprinos sadržajnoj i na podacima utemeljenoj nacionalnoj debati u vreme kada je to pitanje bilo veoma aktuelno.

Da je jedan nacionalni sud mogao da zaključi da su rešenjem o pritvoru podnosioca predstavke prekršeni i član 5. i član 10. Konvencije, podnosilac predstavke bi imao na raspolaganju pravni lek u razumnom roku i svaka njegova predstavka Evropskom sudu bila bi proglašena neprihvatljivom zato što nisu iscrpeni unutrašnji pravni lekovi.

Ova presuda je prevedena na srpski jezik u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022” i projekta „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)”. Ovaj nezvanični prevod se objavljuje uz podršku Evropske unije i Saveta Evrope, ali pod isključivom odgovornošću prevodioca (Alpha Team One). Izraženi stavovi ne izražavaju nužno mišljenja Evropske unije.

